

Article 59 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures), and whose powers have been transferred by law (Part 1 of Article 61 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures) to an independent arbitration manager (liquidator in bankruptcy proceedings), cannot be regarded as an interested person in relation to the debtor in bankruptcy proceedings. The liquidator remains legally “distanced” from the debtor and the respective interested persons and cannot be identified with them. If a liquidator represents a creditor that is itself bankrupt and does not have a decisive vote at creditors’ meetings or in the creditors’ committee, such liquidator will be unable to effectively exercise powers aimed at forming the liquidation estate and satisfying creditors’ claims through the sale of the bankrupt’s assets.

Keywords: bankruptcy, debtor, creditor, interestedness, control, arbitration management, corporate governance.

*Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.02.2026 р.*

**УДК [346.2; 347.19; 347.72]
DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.1.17**

Дорошенко Ліна Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6358>

Фатєєв Андрій Олександрович,
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4161-4976>

РОЗПУСК КОМПАНІЇ ЯК ФОРМА ПРИМУСОВОЇ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В ЗАРУБІЖНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Стаття присвячена дослідженню застосування в законодавстві зарубіжних країн такої форми ліквідації юридичної особи корпоративного типу як розпуск компанії. Визначено, що підставами для розпуску компанії можуть бути (а) рішення учасників; (б) позов учасника до суду про розпуск, (в) неплатоспроможність юридичної особи. З’ясовано, що під час глибинних конфліктів між учасниками, тупикових ситуацій чи зловживань мажоритаріями в судовій практиці більшості іноземних країн (Німеччина, Франція, Польща, Велика Британія тощо) поширеним явищем є примусова ліквідація за принципом «just and equitable» («справедливо та обґрунтовано»), що не корелюється з національною правозастосовною практикою, де в аналогічних випадках юридична особа перманентно знаходиться в кризовому стані, з якого немає виходу («deadlock»), оскільки суд не втручається в діяльність юридичної особи, а самотійно учасники це питання вирішити не можуть. Узагальнено приблизний перелік підстав форми примусової ліквідації юридичних осіб у законодавстві зарубіжних країн, як-от розпуск компанії, а саме: якщо досягнення мети компанії є неможливим або якщо наявні інші поважні причини для розпуску компанії; наявність глибинного конфлікту між учасниками, що зробило продовження роботи компанії з таким складом учасників неможливим і такий стан не може бути виправлений шляхом виключення учасника або конфіскації його частки бізнесу; втрата довіри між учасниками компанії; порушення закону або суспільного порядку

тощо. Доведено, що форма примусової ліквідації юридичної особи, як-от її розпуск, дає змогу учасникам компанії, особливо міноритаріям, в належний та ефективний спосіб захистити свої права. Аргументовано доцільність імплементації інституту розпуску компанії у добровільному або примусовому (за рішенням суду, реєстратора тощо) порядку в національне законодавство.

Ключові слова: господарська діяльність, корпоративні права, припинення юридичної особи корпоративного типу, примусова ліквідація юридичної особи, рішення суду, розпуск компанії, суд, судова (правозастосовна) практика, Верховний Суд, корпоративні спори, корпоративний конфлікт, *deadlock*, корпоративне управління, справедливість і рівність, публічні (суспільні) інтереси, дискреція, баланс, статутний капітал, акція, частка, бізнес, економіка.

Постановка проблеми. Останнім часом господарське законодавство постійно модернізується, змінюється під впливом різних обставин, викликаних об'єктивними чи суб'єктивними чинниками (воєнним станом, європейським напрямом розвитку країни, скасуванням Господарського кодексу України тощо), проте всі законодавчі зміни з незрозумілих причин не зачіпають припинення юридичної особи. Хоча саме у сфері цих відносин вони назріли давним-давно і правове регулювання припинення юридичних осіб найбільш потребує радикальних нововведень.

Складні умови організації та ведення бізнесу в країні, емоційне виснаження людей призводить до того, що існує багато компаній, між засновниками яких існує непримирений конфлікт. Внаслідок антагонізму між ними діяльність компанії повністю паралізується. Тобто така юридична особа існує де-юре, проте не здійснює господарської діяльності, у неї немає руху грошових коштів, вона фактично не функціонує і не відповідає завданню свого створення – здійснення підприємницької діяльності. В ЄДР знаходяться і такі, наявні лише формально, компанії, які не функціонують де-факто, але відповідають формальним вимогам, тому у інших бізнес-структур складається хибне враження, що з компанією все добре, що не відповідає дійсності. Тому в законодавство мають бути запроваджені нові механізми, які б надавали уповноваженим органам можливість реагувати на такі «сплячі» юридичні особи, на юридичні особи, які грубо або систематично порушують законодавство тощо. В ідеалі позбавлення такої недобросовісної юридичної особи її статусу має відбуватися у спрощеному порядку без зайвого навантаження судів цією категорією справ, і така процедура повинна бути оптимізована у часі та не бути обтяжливою матеріально для самої юридичної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній літературі наукові дослідження щодо питань ліквідації юридичних осіб досліджувалися в працях О. М. Вінник, О. Р. Кібенко, П. О. Повара, О. В. Титової та інших. Проте згодом відбулася кардинальна зміна бачення законодавцем цього явища: скасовано норми в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» щодо постановлення судового рішення

про ліквідацію юридичної особи, втратив чинність ГК України, який містив норми щодо цієї санкції за порушення правил здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання. Переважна більшість досліджень у цій сфері здійснювалась вказаними науковцями до виникнення відповідних законодавчих змін, тому існує критична необхідність у нових актуальних наукових дослідженнях, в яких не лише б коментувалося чинне законодавство та судова практика, але й означалися основні проблемні аспекти законодавства та пропонувалися шляхи їх вирішення. Все зазначене вище свідчить про актуальність обраної проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз зарубіжного законодавства і правозастосовної практики за темою дослідження та оцінка доцільності імплементації інституту розпуску компанії у добровільному або примусовому (за рішенням суду, реєстратора тощо) порядку в національне законодавство з розробкою висновків та пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Підстави ліквідації та процедура її здійснення регламентується значною кількістю нормативно-правових актів. Проте це регулювання є «зразково» фрагментарним та архаїчним. Підстави ліквідації не охоплюють усіх потенційних грубих та систематичних порушень, які може вчинити юридична особа та за скоєння яких мала б слідувати реакція держави у вигляді примусової ліквідації. Процедура припинення є складною, в законах не визначаються конкретні уповноважені органи, які мають повноваження ініціювати ліквідацію в суді, або, якщо ці органи визначено в спеціальних законах – не зазначається чітко підстава їх звернення, а законодавче формулювання «мають право звертатися до суду про припинення юридичної особи» дає право суду покликатися на те, що в законі не визначено, що саме таке порушення є підставою звернення цього органу влади до суду.

Так, питання ліквідації регулюються ст. 110 Цивільного кодексу України, в ч. 1 якого зазначено, що юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників, суб'єкта управління державної або комунальної власності або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади.

У статті 110⁻¹ зазначеного нормативно-правового акта визначено особливості ліквідації філій, представництв юридичної особи, утвореної відповідно до

законодавства іноземної держави. Такі структурні підрозділи ліквідуються за рішенням: 1) такої юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави; 2) суду про ліквідацію філії, представництва юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, – за позовом відповідного органу державної влади до юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, яка утворила таку філію, представництво; 3) в інших випадках, передбачених законодавством.

У Законі України «Про акціонерне товариство» (ч. 2 ст. 114) добровільне припинення акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів акціонерів у порядку, передбаченому актами законодавства. Положеннями ч. 1 ст. 135 зазначеного закону встановлено, що добровільна ліквідація акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів акціонерів, у тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який товариство створювалося, або після досягнення мети, з якою товариство створювалося, у порядку, визначеному цим Законом. Інші підстави та порядок ліквідації товариства визначаються законом. У п. 12 ч. 5 ст. 10 закону визначена, зокрема, одна з таких підстав ліквідації, а саме: дії, що порушують встановлену законодавством процедуру заснування акціонерного товариства, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) рішення про відмову в реєстрації звіту про результати емісії акцій. У разі прийняття такого рішення НКЦПФР звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства.

У ч. 2 ст. 48 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» визначено, що добровільне припинення товариства здійснюється за рішенням загальних зборів учасників у порядку, встановленому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених законодавством. Інші підстави та порядок припинення товариства встановлюються законом. Положеннями ч. 3 ст. 31 цього нормативного акта визначено, що якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків, порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників, до порядку денного яких включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства.

Отже, з аналізу положень нормативно-правових актів вбачається, що лише декілька підстав примусової ліквідації юридичної особи корпоративного типу визначено чітко. Але як правило, законодавець використовує бланкетні норми та застосовує формулювання на кшталт таких як «інші підстави та порядок припинення товариства встановлюються законом», проте сьогодні таких законів не існує.

Відомості про юридичних осіб містяться в ЄДР, тому мають бути розроблені нормативні механізми для забезпечення прозорого, безперервного функціо-

нування державного реєстру, який в тому числі буде містити інформацію про припинення юридичних осіб, що відображатиме реальний стан речей, особливо це актуально в умовах воєнного стану. ЄДР – це основний реєстр країни, якщо йдеться про бізнес, тому повноті та правдивості інформації треба приділяти особливе значення, щоб не вводити в оману контрагентів та кредиторів цієї юридичної особи. Зараз складається ситуація, що рішення щодо припинення юридичної особи, яка не здійснює господарську діяльність, не приймається, і відповідно запис про припинення юридичної особи в ЄДР не вноситься, що призводить до існування тисяч компаній, які не здійснюють господарську діяльність, або учасники яких перебувають в безнадійному конфлікті без шансів на відновлення нормального функціонування суб'єкта господарювання. Все зазначене вище не сприяє правовій визначеності в цих відносинах. Доцільним вбачається здійснення аналізу на предмет вирішення цієї проблематики в зарубіжних правових порядках.

Ефективним способом захисту прав учасників безпосередньо самої компанії (корпорації) та інших бізнес-структур на ринку в зарубіжній правозастосовній практиці є судовий розпуск.

У Німеччині примусова ліквідація компаній (Aktiengesellschaft – AG, GmbH тощо) можлива як за рішенням суду, так і через процедури реєстратора. Німецьке законодавство (наприклад, § 61 Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung – GmbHG) дозволяє *судовий розпуск* компанії. Так, розділ 5 німецького Закону «Про товариства з обмеженою відповідальністю (GmbHG)» так і поіменованій: «Розпуск та недійсність товариства». Положеннями ст. 62 встановлюється, що (1) суд може прийняти рішення про розпуск, якщо досягнення мети компанії стане неможливим або якщо мають місце інші поважні причини для вирішення цього питання; (2) позов про розпуск подається проти товариства. Його можуть подавати лише акціонери, розмір акцій яких разом еквівалентний десятій частині акціонерного капіталу [1]. Наведемо приклад щодо цього з судової практики. Суд припинив довготривалий юридичний спір між учасниками відповідача GmbH шляхом прийняття рішення про розпуск компанії. На думку суду, більше не було доступних м'яких засобів для усунення значних внутрішніх соціальних конфліктів. Згідно з рішенням Вищого земельного суду Наумбурга, розпуск товариства з обмеженою відповідальністю (GmbH) може бути у виняткових випадках, якщо між учасниками існує спір, який вочевидь не підлягає вирішенню. Такий конфлікт між учасниками протягом декількох років перешкодив прийняттю одностайних рішень учасників, що було обов'язковою вимогою відповідно до статуту товариства. В цьому кейсі три учасники мали однакові частки у статутному капіталі відповідача – по одній третині (1/3) кожен. Згідно з положеннями статуту компанії, рішення зборів вимагали більшості не менше трьох чвертей (3/4) поданих голосів, отже, могли бути прийняті одноголосно –

за умови належного скликання зборів. Протягом багатьох років двоє учасників відмовляли третьому учаснику (позивачу) у інформації про справи компанії, перешкоджали позивачу брати участь в управлінні і голосувати на зборах відповідача. Попередні судові рішення на користь позивача про права спільного управління компанією були проігноровані двома учасниками. Спроба позивача відмовитися від участі в компанії шляхом конфіскації або продажу своєї частки бізнесу двом учасникам також не була вирішена позитивно в зв'язку з питанням про вихідну виплату або вартість частки позивача в бізнесі. На думку суду, у цій справі була поважна причина для судового розпуску відповідача відповідно до § 60 п. 1 п. 3, § 61 п. 1 (GmbHG). Згідно з цим положенням закону, товариство «може бути розпущене за рішенням суду, якщо досягнення мети компанії стає неможливим, або якщо є інші поважні причини для розпуску компанії». Суд виснував, що іншого виходу для усунення значних внутрішньокорпоративних конфліктів не було.

На основі вищезазначених обставин суд прийняв рішення, що наявний «глибинний невиліковний розлад між учасниками, який зробив продовження роботи компанії з таким складом учасників неможливим, і який не може бути виправлений шляхом виключення учасника або конфіскації його частки бізнесу» [2].

Така практика вбачається логічною і такою, що реально спрямована на вирішення корпоративного конфлікту, якщо навіть і шляхом застосування санкції, як-от ліквідація юридичної особи.

У Франції питання примусового розпуску товариств врегульовано Цивільним та Комерційним кодексами. Французьке право передбачає, що суд може прийняти рішення щодо ліквідації компанії з поважної причини (*juste motif*) на вимогу учасника. Зокрема, ч. 5 ст. 1844-7 Французького Цивільного кодексу встановлює: суд може *достроково розпустити* компанію на вимогу учасника *з поважних підстав, зокрема у випадку невиконання обов'язків учасником або у випадку наявності непорозумінь між учасниками такого роду, що паралізує діяльність компанії* [3]. Тобто непримиренний конфлікт між учасниками чи блокування управління компанією є підставою для розпуску за рішенням суду, як і в німецькому законодавстві.

Згідно з Кодексом комерційних компаній Польщі (Kodeks spółek handlowych, KSH), окрім банкрутства, суд може постановити рішення про *розпуск товариства*. Згідно з положеннями ст. 271 «Рішення суду щодо розпуску товариства з обмеженою відповідальністю», відповідні рішення приймаються у таких випадках:

1) на вимогу учасника або члена органу товариства, *якщо досягнення мети товариства стало неможливим або якщо виникли інші поважні причини, викликані відносинами в товаристві*. Це охоплює ситуації глибокого корпоративного конфлікту, тупикового управління, фактичної бездіяльності компанії тощо. Отже, міноритарії мають право домогтися ліквідації «проблемної» компанії через суд;

2) на вимогу державного органу, зазначеного в окремому законі, *якщо діяльність компанії, що порушує закон, загрожує суспільним інтересам*. Як правило, таким уповноваженим органом є прокурор. Наприклад, якщо компанія веде незаконну діяльність, що завдає шкоди економіці або безпеці (скажімо, відмивання грошей), прокурор може подати позов про її розпуск в зв'язку з протиправністю діяльності і суспільною небезпекою.

Також реєстраційний суд відповідно до положень Кодексу комерційних компаній Польщі може ухвалити рішення про *розпуск* юридичної особи у випадку якщо: 1) не були укладені статутні угоди; 2) предмет діяльності компанії, визначений у договорі або статуті товариства, суперечить закону; 3) статут або статутні положення Товариства не містять положень щодо Товариства, предмета його діяльності, внесків або, за винятком простого акціонерного товариства, статуту; 4) усі особи, які уклали статут або підписували статут, не мали законної дієздатності на момент виконання своїх зобов'язань. Якщо зазначені недоліки не усунені у встановлений реєстраційним судом строк, суд може після звернення до правління компанії з проханням подати заяву ухвалити рішення про ліквідацію компанії. Якщо ці недоліки не можуть бути усунені, реєстраційний суд ухвалює рішення про ліквідацію компанії. Через недоліки, зазначені вище, компанія не може бути ліквідована, якщо минуло п'ять років з моменту внесення її до реєстру. Реєстраційний суд ухвалює рішення про ліквідацію компанії на вимогу особи, яка має юридичний інтерес або відповідно до її *ex officio*. Рішення про розпуск компанії не впливає на дійсність юридичних актів зареєстрованої компанії (ст. 21) [4].

У законодавстві Нідерландів передбачено дві процедури припинення компанії поза процедурою банкрутства: *судовий розпуск* (через судові рішення) та адміністративне виключення з реєстру (через Торговельну палату, Kamer van Koophandel). Судовий розпуск можливий, якщо *компанія діє з порушенням закону або суспільного порядку*. Згідно зі ст. 2:21 Цивільного кодексу Нідерландів (Dutch Civil Code), *суд може ліквідувати юридичну особу, якщо:*

- a. її створення пов'язане з недоліками (вадами);
- b. її статут не відповідає законодавчим вимогам;
- c. вона не підпадає під законодавче визначення її організаційно-правової форми (виду).

Суд також може ліквідувати юридичну особу, якщо вона порушує правові заборони, встановлені у Книзі 2 Цивільного кодексу для цього виду юридичної особи, або якщо вона діє у серйозній мірі з порушенням свого статуту.

Суд не ліквідує юридичну особу, якщо він надав їй певний період часу для виконання необхідних законодавчих вимог, які вона виконала протягом цього визначеного періоду.

Рішення про ліквідацію постановляє суд за ініціативою зацікавленої сторони або прокуратури.

Аналіз судової практики Нідерландів 2023–2025 рр. демонструє, що суд може прийняти рішення про *розпуск* компанії, наприклад, за порушення санкцій ЄС, як-от торгівля з забороненими країнами.

Інший порядок ліквідації передбачений положеннями ст. 2:19а. Він регулює ліквідацію юридичної особи Торговою палатою в випадках, коли:

1. Відкрите товариство (*‘naamloze vennootschap’*), закрите товариство (*‘besloten vennootschap’*), кооператив (*‘coöperatie’*) або товариство взаємного страхування (*‘onderlinge waarborgmaatschappij’*), зареєстровані в комерційному реєстрі, *ліквідуються за рішенням Торгової палати*, якщо Торгова палата має докази того, що застосовуються принаймні дві з наступних обставин:

а. жоден директор юридичної особи не зареєстрований у комерційному реєстрі протягом щонайменше одного року, при цьому не було подано звіт про таку реєстрацію, або, якщо директори зареєстровані, і має місце одна з наступних подій:

1. смерть директорів;

2. директори відсутні протягом щонайменше одного року за адресами, зазначеними в комерційному реєстрі, а також за адресами, зазначеними в Базі даних персональних записів, або відповідна особа не зареєстрована в Базі даних персональних записів;

б. юридична особа протягом щонайменше одного року не виконала свого зобов’язання щодо розкриття своїх річних бухгалтерських записів або балансу та приміток;

с. юридична особа належним чином протягом щонайменше одного року не відповіла на лист-повідомлення щодо подання податкової декларації щодо податку на прибуток підприємств (корпорацій) [5].

Право Великої Британії має розвинуту систему примусової ліквідації (*compulsory winding-up*) компаній, що реалізується або за *рішенням суду* (за різними підставами) або за *рішенням реєстратора* (Companies House). Крім розповсюдженої підстави примусової ліквідації, пов’язаної з неплатоспроможністю, англійське законодавство містить такі підстави для припинення компанії:

1. *«Just and equitable»* – *справедливість та рівність вимагає розпуску*. Суд має право ліквідувати компанію, якщо вважає це «справедливим і обґрунтованим» (*just and equitable*). Цю норму англійські суди застосовують у випадках серйозних конфліктів між учасниками (особливо в *«компаніях сімейного типу»*), безнадійного тупику в управлінні, втрати взаємної довіри між партнерами тощо.

Як підкреслив Високий суд Англії, «ліквідація – це засіб останньої інстанції, виняткова міра у корпоративних спорах», вона є прикладом «високого поро-

гу, якого потрібно досягти щодо розірвання відносин між акціонерами, щоб суд переконався, що ліквідація компанії є правильним рішенням і в такому випадку суд використає свої повноваження». Наприклад, це відбулося у справі *Dosanji v Balendran* (2025) [6]. Суть цього кейсу така: два партнери більше 20 років були засновниками товариства з обмеженою відповідальністю, яке володіло різними об'єктами нерухомості по всій Англії вартістю близько £6,85 мільйона, вони були єдиними двома учасниками компанії та єдиними двома директорами. У 2020 році їх стосунки почали погіршуватися, і, незважаючи на зусилля щодо вирішення проблем між ними протягом багатьох років, суперечки залишалися. У 2023 році один з партнерів – Досандж – подав до суду клопотання про видачу наказу про ліквідацію Компанії на справедливих та обґрунтованих підставах, посиляючись на глухий кут та відсутність взаємної довіри між ним та ще одним засновником – Балендраном. У подібних випадках (це не поширена практика для англійських судів) для вирішення питання про можливу ліквідацію суд зобов'язаний розглянути, чи існує «функціональний глухий кут» в управлінні компанією, через який компанія паралізована і не може функціонувати, і/або незворотне припинення довіри між учасниками, а також чи діє позивач необґрунтовано, намагаючись ліквідувати компанію замість того, щоб шукати інший альтернативний варіант. У цій справі суд визнав поріг досягнутим і прийняв рішення про ліквідацію компанії. Під час вирішення питання – чи діяв позивач необґрунтовано, вимагаючи наказу про ліквідацію, хоча він мав пропозицію від відповідача викупити його акції (наголосимо, що пропозиція була надто низькою) – суддя виснував, що це буде ще одним приводом для подальших розбіжностей між сторонами, і дійшов висновку, що відмова позивача не є необґрунтованою.

Однак в інших справах суди можуть не прийняти рішення про ліквідацію на підставі того, що позивач діяв необґрунтовано, вимагаючи рішення про ліквідацію замість того, щоб отримати згоду на продаж своєї частки в компанії відповідачу, що демонструє, що кожна справа є індивідуальною і рішення суду залежить від конкретних фактів.

Аналіз рішень англійських судів щодо примусового розпуску компанії також демонструє, що свідчення свідків (як у вигляді усних свідчень, так і у вигляді письмових доказів щодо відносин партнерів) відіграють важливу роль у наданні судом оцінки характеру поведінки сторін і ступеня вкорінення сторін у своїх позиціях. Ці свідчення сприяють формуванню у судді уявлення про сумісність бізнес-партнерів та їх готовність йти на компроміси. Саме це і спонукало суд у справі, яка наводиться вище, дійти висновку, що дозволити сторонам укласти угоду про продаж акцій позивача відповідачу не було б прийнятною альтернативою ліквідації компанії, це б не вирішило справу по суті. На підставі враження, яке суд сформував про їхні стосунки, він дійшов висновку, що здат-

ність учасників компанії досягати консенсусу з корпоративних питань назавжди приречена на поразку. Закон про неплатоспроможність 1986 року (Закон) передбачає, що компанія може бути ліквідована, якщо суд вважає це *справедливим і рівноправним* (Розділ 122(1) Закону). Отже, суд прийняв рішення про *розпуск* компанії на вимогу учасника, який володіє часткою в 50 % статутного капіталу, через *функціональний глухий кут*, в зв'язку з тим, що «*незворотне розірвання довіри та втрата впевненості*» між ними, повний розлад у відносинах один з одним, нездатність партнерів співпрацювати та управляти справами компанії призвели до неможливості функціонування останньої, та, як наслідок, паралічу бізнесу. Звернення сторони про завершення існування компанії на справедливій і рівній основі зазвичай є кульмінацією тривалого періоду суперечок і порушень, із якого рідко виходить якась сторона зі зразковою ввічливістю та розсудливістю. Суд зазначив, що очевидно, що Компанія фактично застрягла у тупику, оскільки сторони не могли досягти згоди щодо ведення її справ та управління в ній. Суд визнав, що примусова ліквідація може принести менший прибуток від продажу нерухомості, ніж у разі продажу директорами акцій один одному, але, незважаючи на це, він виснував, що альтернативного варіанта немає. Тому суд прийняв рішення про ліквідацію компанії [6].

Суд не повинен приймати рішення про ліквідацію, якщо позивач має доступний інший засіб захисту, проте діє необґрунтовано, прагнучи ліквідувати компанію замість того, щоб застосовувати інший засіб (Розділ 125(5) Закону) [7].

Ще однією особливістю британської системи є *ліквідація в публічних інтересах* (*public interest winding-up*) за позовом держави. Секретар з питань бізнесу (Secretary of State) уповноважений розпочати процедуру ліквідації компанії, якщо вважає, що це необхідно в інтересах суспільства (ст. 124A Insolvency Act). Суд під час цього також керується критерієм «*just and equitable*», але вже в контексті захисту суспільства. Цікаво, що компанію можуть ліквідувати, навіть якщо вона не вчинила формально незаконних дій, достатньо довести, що її діяльність суперечить публічним (суспільним) інтересам [8]. В українській правозастосовній практиці Верховний Суд надавав визначення суспільному (публічному) інтересу, зазначаючи, що він є оціночним поняттям, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних та таких, що ґрунтуються на моральних засадах, інтересів, які складають певну сукупність приватних інтересів або важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби та відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами владних повноважень. Суд акцентував, що це поняття не піддається однозначній кваліфікації (визначенню), а тому наявність суспільних (публічних) інтересів повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному конкретному випадку [9]. Приклади того, що може в англійській судовій практиці вважатися поведінкою компа-

ній, що суперечить суспільним інтересам, можуть включати дії, які за своєю суттю є неприйнятними і, отже, суперечать суспільним інтересам. Поведінка може мати ознаки відсутності комерційної доброчесності, наприклад, це спонукання членів суспільства до укладення угод, які їм не приносять користі, можуть завдати шкоди. Такими порушниками можуть бути компанії, що займаються шахрайством з інвесторами, це фінансові піраміди, псевдо-благодійні організації. Якщо розслідування (за ст. 447 Companies Act) виявляє серйозну відсутність комерційної доброчесності у діяльності компанії (наприклад, агресивний маркетинг), державні органи можуть ініціювати її ліквідацію [8]. Водночас суд є судом права, а не судом моралі, і він має бути переконаний, що існують достатні вагомі підстави для виправдання дій щодо ліквідації компанії на справедливих і рівних засадах у суспільних інтересах.

Суд має дотримуватися балансу між питаннями суспільного інтересу та необхідністю прийняття рішення про ліквідацію. Суд має дискрецію вирішувати, чи задовільнить суспільний інтерес рішення про ліквідацію. Для дотримання балансу, коли клопотання базується на суспільному інтересі, «суд повинен мати змогу самостійно визначити аспект або аспекти суспільного інтересу, які, на думку суду, просуваються та задовольняються шляхом винесення рішення про ліквідацію у конкретній справі» [10].

Відтак порушення публічних (суспільних) інтересів та порушення законодавства є поширеною підставою примусової ліквідації компаній в інших країнах. Саме ліквідація застосовується судом за незаконну діяльність, загрозу громадському порядку чи санкційні порушення тощо (наприклад, у Польщі прокурор може вимагати розпуску компанії, якщо її діяльність загрожує суспільним інтересам, у Великій Британії – public interest winding-up може полягати в припиненні компанії за шахрайство чи обман споживачів, у Нідерландах ліквідація застосовується за порушення санкцій ЄС). В українському законодавстві відсутня підстава ліквідації – порушення публічних (суспільних) інтересів, порушення публічного порядку. Хоча, наприклад, для правочинів за порушення останнього положеннями ч. 2 ст. 228 ЦК України передбачена нікчемність, тому логічним вбачається передбачити відповідальність на аналогічні порушення і для юридичної особи у вигляді її примусової ліквідації.

У японському законодавстві наявне явище «Minashi kaisan» – де-факто розпуск «сплячих» компаній. Ст. 472 встановлює процедуру, коли щодо «сплячої» акціонерної компанії може бути прийнято рішення про розпуск без суду. Якщо протягом 12 років компанія не подавала жодних змін до комерційного реєстру (наприклад, не оновлювала склад директорів тощо), Міністерство юстиції публікує повідомлення: якщо протягом 2 місяців компанія не заявить, що продовжує діяльність, буде прийнято рішення про її розпуск автоматично. Це адмініст-

ративна міра очищення реєстру. Періодично Мін'юст Японії оголошує переліки подібних компаній: так, у 2021 р. було ініційовано *minashi kaisan* щодо понад 80 000 юросіб, які не оновлювали записи 12+ років. Якщо компанія помилково потрапила до такого списку, вона може заявити про здійснення нею господарської діяльності, і тоді рішення про розпуск прийнято не буде. Інакше реєстрація анулюється [11]. Ліквідують компанії за «неактивність» і в Нідерландах, зокрема на підставі відсутності директорів більше року, неподання звітів, несплати податків (ліквідація відбувається в адміністративному порядку за рішенням Торгової палати). Це ефективний спосіб для очищення ринку від «привидів» та від перенавантаження судів, чого в Україні бракує.

До того ж за законодавством Японії (п. 1 ст. 833 Закону про компанії) рішення про розпуск може прийняти суд. Прикладом є справа, де два позивача володіли половиною загальної кількості голосуючих акцій компанії-відповідача. Компанія-відповідач визнала, що сторони спору перебувають у ситуації розбіжностей і конфлікту, і що цей глухий кут не можна вирішити, а сама компанія не здатна приймати рішення з важливих питань, враховуючи принцип більшості, і що вона досягла «суттєво складної ситуації у веденні бізнесу». Компанія-відповідач визнала, що їй загрожують невідворотні збитки, оскільки продажі у неї майже відсутні, її основні активи зменшуються, а перспективи розвитку бізнесу в процесі досліджень і розробок також залишаються невизначеними. Конфлікт між сторонами глибинний і навряд чи вирішиться, тому механізм корпоративного управління за принципом більшості не працює, компанія практично не генерує доходу, «проїдає» свої резерви, і немає реальних ознак відновлення нормальної діяльності. Суд зазначив, що коли виконані формальні критерії ст. 833 (дисфункція управління + невідворотна шкода), є підстави для розпуску компанії, оскільки потреба подолати ситуацію нездатності приймати рішення переважає над необхідністю уникнути соціальних втрат, коли юридична особа не може бути збережена і в цьому випадку існують невикорінні причини для рішення про ліквідацію [12].

Висновки. Доведено, що ліквідація юридичної особи корпоративного типу в зарубіжних правопорядках може відбуватися шляхом її розпуску. Визначено, що підставами для розпуску компанії можуть бути (а) рішення учасників; (б) позов учасника до суду про розпуск, а також (в) неплатоспроможність юридичної особи.

Проаналізовано, що за глибинних конфліктів між учасниками, тупикових ситуацій (deadlock) чи зловживань мажоритаріями в правозастосовній практиці більшості іноземних країн (Німеччина, Франція, Польща, Велика Британія тощо) поширеним явищем є примусова ліквідація за принципом «just and equitable» (справедливо та обґрунтовано). Це не корелюється з національною правозасто-

совною практикою України, де в аналогічних випадках юридична особа просто знаходиться в паралізованому стані, з якого немає виходу (dedlock), оскільки суд не втручається в діяльність юридичної особи, а самостійно учасники це питання вирішити не можуть.

Визначено підстави форми примусової ліквідації юридичних осіб корпоративного типу в законодавстві зарубіжних країн, як-от розпуск компанії, а саме в:

- Німеччині: ліквідація можлива у формі *розпуску* за позовом учасників (мінімум 1/10 капіталу), якщо досягнення її мети стане неможливим або якщо наявні інші поважні причини для вирішення цього питання (в тому числі наявність глибинного конфлікту між учасниками через систематичне блокування зборів, відсутність доступу до документів, що зробило продовження роботи компанії з таким складом учасників неможливим, і який не може бути виправлений шляхом виключення учасника або конфіскації його частки бізнесу);

- Франції, Польщі: у Франції суд може *достроково розпустити* компанію у зв'язку з «*juste motif*» (поважними причинами), наприклад, неможливість повноцінного функціонування компанії через корпоративний конфлікт. Аналогічно в Польщі: процедура розпуску застосовується у разі неможливості досягнення мети через антагоністичні внутрішні відносини;

- Великій Британії: процедура *розпуску* «*Just and equitable*» застосовується у разі втрати довіри між учасниками компанії (як у справі *Dosanjh v Balendran*, (2025), де учасник з 50 % частки в статутному капіталі ініціював ліквідацію через глухий кут у внутрішньокорпоративних відносинах).

Ці гнучкі механізми, нові для вітчизняної правозастосовної практики форми примусової ліквідації юридичної особи дозволяють учасникам компанії, особливо міноритаріям, в належний та ефективний спосіб захистити свої права, чого в Україні вони практично позбавлені.

Доцільною представляється імплементація інституту розпуску компанії у добровільному або примусовому (за рішенням суду, реєстратора) порядку в національне законодавство. В законодавстві доцільно передбачити право суду на прийняття рішення про достроковий розпуск юридичної особи. Для можливості такого розпуску на вимогу учасника необхідна наявність поважної причини (наприклад, наявність дедлоку, що паралізує функціонування компанії). Примусова ліквідація юридичної особи у формі розпуску як вихід з корпоративного тупика вбачається безальтернативним способом за ефективністю захисту учасників та кредиторів товариства, проте пропонується застосовувати її в виняткових випадках, обачно, обережно та обґрунтовано, оскільки така радикальна міра тягне не тільки вирішення проблеми існування нежиттєздатної юридичної особи, й суттєві несприятливі наслідки. Зокрема, всі працівники від обслуговуючого персоналу до топменеджерів втрачають роботу, зачіпаються інтереси контрагентів

суб'єкта господарювання, учасники товариства втрачають ділову репутацію, майно та взагалі бізнес.

Список використаних джерел

1. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung – GmbHG. URL: https://datenbank.nwb.de/Dokument/83057_61/
2. Gerichtliche Auflösung einer Gesellschaft bei Gesellschafterstreit. URL: <https://www.gvw.com/aktuelles/blog/detail/gerichtliche-aufloesung-einer-gesellschaft-bei-gesellschafterstreit#:~:text=Gerichtliche%20Auf%20l%C3%B6sung%20einer%20Gesellschaft%20bei,unm%C3%B6glich%20wird%20%20oder%20wenn>
3. Code civil Code civil – Légifrance Chapitre Ier: Dispositions générales. (Articles 1832 à 1844-17) – Légifrance.
4. Кодекс комерційних компаній. URL: <https://arslege.pl/sadowe-orzeczenie-o-rozwiazaniu-spolki-z-o-o/k8/a1720/#:~:text=Poza%20przypadkami%20C%20o%20kt%C3%B3rych%20mo-wa,naruszaj%C4%85ca%20prawo%20zagra%C5%BCa%20interesowi%20publicznemu>
5. Dutch Civil Code. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>
6. Case of *Dosanjh v Balendran* [2025] EWHC 507 (Ch).
7. UK: A remedy of last resort: High Court orders winding up of company on just and equitable ground. <https://www.hoganlovells.com/en/publications/uk-a-remedy-of-last-resort-high-court-orders-winding-up-of-company-on-just-and-equitable-ground>
8. Public Interest Winding Up Overview. URL: <https://www.oliverelliot.co.uk/insolvency-guides-and-information/what-is-a-public-interest-winding-up/>
9. Постанова Верховного Суду від 2 грудня 2021 року у справі № 320/10736/20 (адміністративне провадження № К/9901/37572/21). Єдиний державний реєстр судових рішень.
10. England and Wales High Court (Chancery Division) Decisions. Neutral Citation Number: [2022] EWHC 2734 (Ch). Справа Секретаря держави з питань бізнесу, енергетики та промислової стратегії проти Sentor Solutions Commercial Ltd & Ors [2022] EWHC 2734 (Ch).
11. Про комерційні організації: Закон Японії № 86 від 26.07.2005. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/15018>
12. Рішення про розпуск корпорації відповідно до статті 833, пункту 1, пункту 1 Закону про компанії. Токійський окружний суд, філія Тачікава, 9 вересня, Рейва 4, Фінансові юридичні справи № 2200, с. 102. <https://is.gd/jybpcck>

Lina Doroshenko, Andrii Fatieiev. Company Dissolution as a Form of Compulsory Liquidation of Legal Entities in Comparative Perspective

This article examines the application, in foreign jurisdictions, of company dissolution as a specific form of compulsory liquidation of corporate legal entities. It is established that the grounds for company dissolution typically include: (a) a resolution of the shareholders (participants); (b) a petition filed by a shareholder seeking a court-ordered dissolution; and (c) the insolvency of the legal entity.

The study demonstrates that, in situations involving irreconcilable shareholder disputes, corporate deadlock, or abuse by majority shareholders, the case law of most foreign jurisdictions – including Germany, France, Poland, and the United Kingdom – widely recognises compulsory liquidation on the basis of the “just and equitable” doctrine. This approach stands in contrast to domestic law enforcement practice, where, in analogous circumstances, legal entities often remain in a prolonged state of dysfunction (deadlock), as courts refrain from intervening in corporate affairs and the shareholders are unable to resolve the dispute autonomously.

The article systematises a non-exhaustive list of grounds for company dissolution as a form of compulsory liquidation under foreign legal frameworks. These include: the impossibility of achieving the company’s objects or purpose; the existence of a serious and persistent conflict between shareholders rendering the continuation of the company impracticable, where such

circumstances cannot be remedied through the exclusion of a shareholder or the compulsory buyout or forfeiture of their interest; a breakdown of mutual trust and confidence among shareholders; and violations of law or public policy, among others.

It is argued that company dissolution, as a mechanism of compulsory liquidation, constitutes an effective legal remedy enabling shareholders – particularly minority shareholders – to safeguard their rights and legitimate interests. The paper further substantiates the desirability of incorporating the institution of company dissolution into domestic legislation, whether on a voluntary basis or through compulsory procedures (including by court order or administrative action by a registrar).

Keywords: *economic activity; corporate rights; dissolution of corporate legal entities; compulsory liquidation; court order; company dissolution; judicial practice; Supreme Court; corporate disputes; shareholder conflict; deadlock; corporate governance; justice and equity; public interest; judicial discretion; balance of interests; share capital; shares; equity interest; business; economy.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026 р.

УДК 346.91

DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.1.18

Клепікова Ольга Вікторівна

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри економічного права та економічного судочинства

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5166-215x>

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Статтю присвячено питанням форми господарського судочинства. Доведено, що поняття форми господарського судочинства пов'язане з діяльністю господарського суду щодо розгляду справ, які відносяться до його юрисдикції, тому є основною категорією господарського процесуального права. У статті наголошено на тому, що форми господарського судочинства наведено у Господарському процесуальному кодексі України, натомість поняття форми є предметом наукової дискусії. Автор узагальнює основні наукові підходи до визначення форми господарського судочинства та формулює положення, що є найбільш характерними для розкриття правової природи цієї категорії. Зокрема, стверджується, що незважаючи на свій спеціальний характер, зумовлений господарським процесуальним правом, поняття форми господарського судочинства походить від загального поняття процесуальної форми. Висвітлено наукову позицію, відповідно до якої форма господарського судочинства є сукупністю правил, що регулюють порядок здійснення господарського судочинства. Автор також наводить наукові підходи, відповідно до яких формою господарського судочинства є встановлений законом порядок діяльності господарського суду та осіб, які беруть участь у справі, тобто вчинення процесуальних дій. У статті доведено, що поняття форми судочинства пов'язується зі здійсненням правосуддя і може розглядатися як форма діяльності господарського суду з розгляду справ, віднесених до його компетенції. У статті висвітлено окремі аспекти спрощеного судочинства та проблематика наказного провадження.

Ключові слова: *господарське процесуальне право, господарське процесуальне законодавство, Господарський процесуальний кодекс України, господарський суд, господарське судоч-*